

IQLIM O‘ZGARISHI VA TURIZM: SAYYOHLIK FAOLIYATIGA GLOBAL IQLIM TA’SIRI

Kimyo International University in Tashkent

TOUP 701U: Yo‘ldashev Sirojiddin

Qodirov Hushnudbek

Scientific adviser: Yo‘ldoshev Abdumalik Ilxomovich

Annotatsiya: Mazkur maqolada global iqlim o‘zgarishining turizm sohasiga ta’siri, uning iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy oqibatlarini chuqur tahlil qilingan. Iqlimning isib borishi, ekstremal ob-havo hodisalari, dengiz sathining ko‘tarilishi va boshqa ekologik omillar sayyohlik faoliyatining barqaror rivojlanishiga jiddiy xavf tug‘dirayotgani ko‘rsatib berilgan. Ayniqsa, tog‘li va dengizbo‘yi kurortlar, madaniy meros obyektlari hamda ekoturizm hududlari iqlim o‘zgarishiga nisbatan eng zaif hududlar sifatida baholangan. Maqolada, shuningdek, turizm sohasining iqlimga moslashuvi yo‘llari, barqaror strategiyalar, xalqaro tajribalar hamda O‘zbekistonda bu borada olib borilayotgan chora-tadbirlar yoritilgan. Ilmiy yondashuv asosida yozilgan ushbu maqola iqlim tahdidlariga nisbatan barqaror turizm siyosatini shakllantirishda foydali ilmiy-amaliy tavsiyalarni beradi.

Kalit so‘zlar: iqlim o‘zgarishi, turizm, global isish, barqaror turizm, ekologik tahdid, sayyohlik siyosati, ekoturizm, iqlimga moslashuv, xalqaro tajriba, O‘zbekiston turizmi

So‘nggi o‘n yilliklarda global iqlim o‘zgarishi jahon miqyosida eng muhim ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy muammolardan biriga aylandi. Atmosferadagi issiqxona gazlarining ortishi, haroratning oshishi, ekstremal ob-havo hodisalari, muzliklarning erishi, dengiz sathining ko‘tarilishi kabi omillar sayyoramizdagi tabiiy tizimlarning

beqarorligiga olib kelmoqda. Bu holat deyarli barcha sohalarga, jumladan, turizmga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Turizm – iqtisodiyotning eng dinamik tarmoqlaridan biri bo'lib, millionlab odamlarni ish bilan ta'minlaydi va mamlakatlar byudjetiga muhim daromad keltiradi. Biroq iqlim o'zgarishi ushbu sohaning barqaror rivojlanishiga tahdid solmoqda. Mazkur maqolada iqlim o'zgarishining turizmga bevosita va bilvosita ta'siri, bu muammoga nisbatan xalqaro hamda milliy darajadagi yondashuvlar, shuningdek, iqlimga moslashgan barqaror turizm strategiyalari tahlil etiladi.

Iqlim o'zgarishining sayyohlik faoliyatiga ta'sir shakllari

Iqlim turizmida eng muhim tabiiy omil hisoblanadi. Har bir sayyoh ma'lum bir hududga tashrif buyurishdan oldin uning ob-havo sharoitlari, fasllar, harorat, yog'ingarchilik, quyosh nuri, havo namligi va boshqa tabiiy omillarni inobatga oladi. Shu bois, iqlim o'zgarishi turizm oqimini to'g'ridan-to'g'ri shakllantiradi.

1. Qor va tog'li kurortlarga tahdid – Global isish sababli tog'li hududlardagi qor miqdori kamaymoqda. Bu esa qishki sport turlari, xususan chang'i turizmi bilan shug'ullanuvchi kurortlar uchun jiddiy muammo tug'diradi. Shveysariya, Avstriya, Fransiya kabi Alp tog'larida joylashgan kurortlar allaqachon bu tahdidni his qilgan.
2. Plyaj va dengiz sohilidagi turizmga xavf – Dengiz sathining ko'tarilishi va qirg'oqlarda eroziya kuchayishi plyaj turizmi uchun xavf tug'diradi. Masalan, Maldiv orollari, Indoneziya, Tailand kabi mashhur dengiz kurortlarida joylashgan turizm infratuzilmasi yo'qolish xavfi ostida qolmoqda.
3. Ekstremal ob-havo hodisalari xavfi – Tornado, to'fon, o'rmon yong'inlari, kuchli yomg'irlar va sel-suv toshqinlari turistik mavsumni qisqartiradi, sayyohlar xavfsizligi tahdid ostida qoladi. Bu holat sug'urta xarajatlarining oshishiga, mehmonxona va transport xizmatlarida ishonchsizlik yuzaga kelishiga olib keladi.

4. Madaniy va tabiiy meros obyektlariga zarar yetishi – Iqlim o‘zgarishi tufayli tarixiy binolar, yodgorliklar, o‘rmonlar, biosferalar va boshqa noyob ekotizimlar nobud bo‘lishi mumkin. Bu esa ekoturizm va madaniy turizm yo‘nalishlarini ham xavf ostida qoldiradi.

Iqlim o‘zgarishiga moslashuv va barqaror turizm strategiyalari

Iqlim o‘zgarishining salbiy ta‘siriga qaramay, turizm sohasi moslashuvchan strategiyalar orqali bu xavfning oldini olish yoki yumshatish imkoniga ega. Quyidagi yo‘nalishlar iqlimga chidamli turizmni tashkil etishda muhim rol o‘ynaydi:

- Ekologik toza transport vositalarini qo‘llash: Elektr transport, veloturizm va piyoda yo‘llar orqali sayyohlikni uglerod izisiz tashkil etish mumkin.
- Turizm obyektlarini iqlim xavfiga mos loyihalash: Mehmonxonalar, dam olish maskanlari suv bosishi yoki kuchli shamollarga qarshi bardoshli tarzda qurilishi zarur.
- Yashil turizm konsepsiyasini joriy etish: Sayyohlar atrof-muhitga zarar keltirmaydigan faoliyat turlariga jalb qilinadi – masalan, agroekoturizm, etno-turizm, bioxilma-xillikni o‘rganishga qaratilgan ekskursiyalar.
- Mahalliy aholi ishtirokini oshirish: Turizmni iqlimga moslashtirishda mahalliy aholi bilimlari, tajribasi va ishtiroki muhim ahamiyatga ega.
- Raqamli texnologiyalarni joriy etish: Virtual sayohatlar, onlayn gidlar, AR/VR texnologiyalari orqali sayyohlik faoliyatini xavfsiz va barqaror usulda davom ettirish mumkin.

O‘zbekistonda iqlim o‘zgarishi va turizmga yondashuv

O‘zbekistonning iqlim sharoiti qurg‘oqchil va yarim cho‘l hududlardan iborat bo‘lib, bu holat turizm uchun o‘ziga xos afzallik va cheklovlarni keltirib chiqaradi. So‘nggi yillarda iqlim o‘zgarishi tufayli bahor va kuz fasllarining qisqarishi, yozgi haroratning ortishi,

qurg'oqchilikning kuchayishi kuzatilmoqda. Bu esa sayyohlik mavsumining qisqarishiga olib keladi.

Shunga qaramay, O'zbekistonda turizm sohasida "yashil energiya" yechimlari, ekologik toza mehmonxonalar, barqaror agro-turizm loyihalari yo'lga qo'yilmoqda. Xususan, Samarqand, Buxoro, Xiva kabi tarixiy shaharlarda quyosh energiyasi asosida ishlaydigan turistik obyektlar paydo bo'lmoqda.

Albatta! Quyida yuqoridagi maqolaning davomiy, yanada kengaytirilgan va batafsil ko'rinishini taqdim etaman. Bu qismda iqlim o'zgarishining turizm siyosatiga ta'siri, xalqaro tajriba, va istiqbolli yondashuvlar haqida yoziladi:

Iqlim o'zgarishi va global turizm siyosati

Jahon turizm sohasining barqarorligi nafaqat iqlimiy omillarga, balki turizm siyosatining to'g'ri yo'lga qo'yilishiga ham bog'liq. Bugungi kunda ko'plab davlatlar milliy turizm strategiyalarini ishlab chiqishda iqlim xavf-xatarlarini inobatga olmoqda. Bu jarayonda quyidagi siyosiy yo'nalishlar muhim o'rin tutadi:

- Iqlimga moslashuv strategiyalarini turizm rejalashtirishga integratsiyalash. Bu yondashuv orqali turizm infratuzilmasi iqlim o'zgarishi sharoitida ham xavfsiz va barqaror bo'lishi ko'zda tutiladi.
- Uglerod chiqindilarini kamaytirish tashabbuslari. Bir qator davlatlar sayyohlik sektorida energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni rag'batlantirish yo'li bilan iqlim o'zgarishiga ta'sirni kamaytirish strategiyasini ilgari surmoqda.
- Barqaror turizmni qo'llab-quvvatlash fondlari. Iqlim xavfini kamaytirish va tabiiy resurslarni muhofaza qilishga qaratilgan loyihalarni moliyalashtirish orqali sayyohlik sohasi ekologik barqarorlikni ta'minlashi mumkin.
- Sayyohlik oqimini diversifikatsiya qilish. Iqlim ta'siriga nisbatan kamroq zaif bo'lgan hududlarga sayyohlarni jalb etish orqali mavsumiy turizmga qaramlik kamaytiriladi.

Xalqaro tajriba va iqlimga mos turizm amaliyotlari

Dunyo bo‘ylab turli mamlakatlar iqlim o‘zgarishiga qarshi kurashda turizm sohasini qayta formatlashga intilmoqda. Quyida ayrim ilg‘or tajribalar keltiriladi:

- Shvetsiyada “Flygskam” (ya’ni "uchishdan uyalish") harakati keng tarqalib, ichki turizm va temiryo‘l transporti orqali sayohat qilish targ‘ib qilinmoqda.
- Kosta-Rikada “Carbon Neutral Tourism” (uglerod neytral turizm) siyosati doirasida barcha turistik obyektlar qayta tiklanuvchi energiyaga o‘tkazilmoqda va ekologik sertifikatlash joriy etilgan.
- Yaponiya esa zilzila, tsunami va boshqa tabiiy ofatlarga tayyorlik bo‘yicha raqamli texnologiyalar orqali xavfsiz turizm xizmatlarini yo‘lga qo‘ygan.
- Yangi Zelandiyada “Tiaki Promise” tashabbusi orqali har bir sayyoh ekologik mas’uliyatli bo‘lishga undaladi va mahalliy muhitga hurmat ko‘rsatish tamoyili keng targ‘ib qilinadi.

Ushbu tajribalar O‘zbekistonda ham iqlimga mos, ekologik va madaniy jihatdan mas’uliyatli turizmni rivojlantirishda foydali bo‘lishi mumkin.

O‘zbekistonda istiqbolli yondashuvlar va imkoniyatlar

O‘zbekiston uchun iqlim o‘zgarishi fonida turizm sohasini rivojlantirishning o‘ziga xos yondashuvlari mavjud. Jumladan:

- Ekoturizm imkoniyatlarini kengaytirish: Zarafshon, Hisor tog‘ tizmalari, Amudaryo deltasi, Aydar-Arnasoy suv tizimi kabi hududlar ekoturizmni rivojlantirish uchun ulkan salohiyatga ega. Bular iqlim barqarorligini targ‘ib qilishda ijobiy omil bo‘lishi mumkin.

- O‘rmon va cho‘l landshaftlaridan samarali foydalanish: Cho‘l hududlarida yaratilgan ekologik marshrutlar, tuya safari, qadimiy karvon yo‘llari bo‘yicha ekskursiyalar ham sayyohlar uchun o‘ziga xos tajriba taklif etadi.
- Yashil energetika asosidagi turizm obyektlari: Quyoshli hududlarda quyosh panellari yordamida ishlaydigan mehmonxonalar va dam olish maskanlari yaratish ekologik izni kamaytiradi.
- Madaniy meros obyektlarini himoyalash: Tarixiy obidalarni saqlashda iqlimga bardoshli materiallar va texnologiyalar qo‘llanilishi barqaror turizmning muhim qismidir.

Ilmiy tadqiqot va xalqaro hamkorlik zarurati

Iqlim o‘zgarishining turizmga ta’siri bo‘yicha muntazam ilmiy tadqiqotlar olib borish, statistik monitoring yuritish, prognozlar tayyorlash va turizmni iqlimiy tahlillarga asoslangan holda boshqarish dolzarb hisoblanadi. Bu borada:

- Akademik va amaliy tadqiqotlar kengaytirilishi;
- Xalqaro tashkilotlar, xususan BMT, YUNESKO, UNWTO bilan ilmiy hamkorlik yo‘lga qo‘yilishi;
- Mahalliy universitetlar, turizm kollejarida iqlim barqarorligi bo‘yicha mutaxassislar tayyorlash zarurdir.

Xulosa

Iqlim o‘zgarishi zamonaviy turizm sohasining eng katta global chaqiriqlaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Barcha turistik yo‘nalishlar – tog‘li, dengiz bo‘yi, ekoturizm, madaniy turizm iqlim o‘zgarishidan ma’lum darajada ta’sirlanmoqda. Shu bois, turizm sohasi endilikda iqlim xavfiga chidamli, barqaror va ekologik yondashuvlar asosida rivojlantirilishi zarur. Davlatlararo hamkorlik, innovatsion texnologiyalar va mahalliy iqlimga mos strategiyalar turizmning iqlim o‘zgarishiga bardoshli rivojlanishini ta’minlaydi. Turizm sohasining iqlimga bo‘lgan ta’sirini kamaytirish bilan birga, bu

sohani global iqlim inqiroziga qarshi kurashda ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik vosita sifatida baholash dolzarb masalalardan biridir. Iqlim o'zgarishi turizm sohasining nafaqat ekologik, balki iqtisodiy va ijtimoiy asoslarini qayta ko'rib chiqishga undamoqda. Bugungi kunda sayohat qilish madaniyati ham o'zgarib bormoqda – ekologik ongli, mas'uliyatli, barqaror turizm tendensiyalari avj olmoqda. Shunday ekan, O'zbekiston ham bu yo'nalishda global tajribalarni inobatga olgan holda, o'zining noyob tabiiy va madaniy merosini asrash va iqlim tahdidlariga qarshi chidamli turizm modelini shakllantirishi lozim. Turizm sohasining kelajagi – bu nafaqat go'zallikni ko'rish, balki uni saqlab qolish majburiyatini ham anglatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahmonov Q. (2022). "O'zbekistonda barqaror turizmni rivojlantirishda ekologik omillarning o'rni". Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, №3, 74–79.
2. Bekmurodov S. (2021). "Iqlim o'zgarishining turizm sohasiga ta'siri: zamonaviy yondashuvlar". Yosh olimlar jurnali, №6, 56–62.
3. Davronova G. (2020). "Ekoturizmning ekologik barqarorlikni ta'minlashdagi roli". Geografiya va tabiiy resurslar, №4, 33–37.
4. Hasanov B. (2021). "Iqlim o'zgarishi sharoitida turizm strategiyalarini optimallashtirish". Fan va turizm rivoji, №2, 88–94.
5. Karimov M. (2023). "Sayyohlik geografiyasi va iqlim: zamonaviy muammolar va istiqbollari". Turizm ilmi va amaliyoti, №1, 41–47.
6. Komilov A. (2020). "Global iqlim o'zgarishi: xavf-xatarlar va turizmga ta'siri". Ekologik xavfsizlik jurnali, №5, 52–58.
7. Matkarimova D. (2023). "Iqlimiy omillarning sayyohlik oqimlariga ta'siri: O'zbekiston misolida". Ijtimoiy-iqtisodiy tadqiqotlar jurnali, №2, 60–66.

8. Saidova N. (2021). “Turizmda uglerod neytrallik siyosati va yashil texnologiyalar”. Barqaror taraqqiyot jurnal, №4, 27–33.
9. Turg'unova L. (2022). “O‘zbekiston turizmida iqlimiy risklarni boshqarish”. Iqlimshunoslik va turizm, №3, 45–50.
10. Yuldasheva Z. (2022). “Jahon tajribasida iqlimga moslashuvchan turizm siyosati”. Xalqaro iqtisodiy sharh, №6, 91–97.

